

Luonnontieteellisen keskusmuseon (Luomus) asiantuntijalausunto luonnonsuojelulakiehdotuksesta (HE 76/2022)

Luomus suhtautuu yleisesti positiivisesti uuteen luonnonsuojelulakiehdotukseen ja siihen tehtyihin muutoksiin. Luomuksen toiminta edistää laajasti lain yleisiä tavoitteita, ml. luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, kansalaisten luonnontuntemuksen ja ympäristötietoisuuden lisääminen, luonnon tutkimuksen edistäminen sekä luontotiedon kartuttaminen, seuraaminen ja jakaminen.

Ekologinen kompensatio

Luomus näkee ekologisen kompensaation pelisääntöjen linjaamisen luonnonsuojelulaissa erittäin tärkeänä. Ekologisista kompensaatioista on viime aikoina käyty vilkasta keskustelua Suomessa, ja niin kunta- kuin yritystahoilla on kiinnostusta kompensaatioita kohtaan. Hyvin toteutettuna ekologist kompensaatiot voivat olla arvokas lisätyökalu luontokadon estämisessä luonnonsuojelu- ja maankäytön suunnittelun keinoin. **Koska niin kunta- kuin yrityskentällä on selvää kiinnostusta ekologisista kompensaatioista kohtaan, tarvitaan kompensaatioihin kiireesti selkeät, laissa kirjatut säännöt.** Kompensaatioiden sääntelyn tulee estää viherpesu ja mahdollistaa luotettava, läpinäkyvä ja ekologisesti toimiva järjestelmä. Ilman selkeitä sääntöjä kompensaatiomarkkinoista voi tulla kansalaisille ja ”kuluttajille” (kuten kompensaatiohyvityksiä ostaville kunnille ja yrityksille) epäselvät ja epäluotettavat, ja luontokadon torjunnan suhteen toimimattomat. Tämä ei olisi kenenkään etu.

Toimiva kompensaatiojärjestelmä on yhtäältä hankkeiden näkökulmasta ennakoitava, toisaalta ekologisesti perusteltu. Ennakoitava, selkeä ja luotettava kompensaatiojärjestelmä kannustaa luontohaittojen välttämiseen. Toisaalta kompensaatiot tuovat taloudellisen kannusteen esim. maanomistajille tuottaa monimuotoisuushyötyjä, joita voi myydä kompensaatiomarkkinoilla.

Luomus näkee, että luonnonsuojelulakiehdotuksen perusteella Suomeen voidaan muodostaa hyvin toimiva kompensaatiojärjestelmä. Lakiehdotuksessa on vastattu hyvin ekologisten kompensaatioiden kriteereihin¹ sekä kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden tunnistamiin kriittisiin tarpeisiin. Näitä ovat:

- **Riittävä valvonta ja viranomaissäättely.** Kansainväliset esimerkit osoittavat sangen selvästi, että täysin vapaat markkinat toimivat ekologisten kompensaatioiden kohdalla huonosti, sillä biodiversiteetti-arvot eivät täytä käsitteellisesti markkinoiden kriteerejä (omistajuus, hyödykkeiden yhteismitallisuus, sisäinen laadunvalvonta). Kansallinen kompensaatiojärjestelmä edellyttää viranomaisvalvontaa. LSL-ehdotuksen mukainen ELY-keskusten valvonta- ja vahvistustehtävä on siis perusteltu ja osaltaan edellytys toimivien kompensaatiomarkkinoiden syntymiselle.
- **Riittävä ja avoin raportointi.** Luontohaittojen ja -hyötyjen puutteellinen tai epäselvä raportointi estää ekologisten kompensaatioiden onnistumisen arvioimisen, mikä voi johtaa väärinkäytöksiin ja viherpesusyytöksiin. Luonnonsuojelulakiehdotuksen 105§ ja 106§ mukaiset hyvityssuunnitelmassa ja päätöksessä hyvityksen korvaavuudesta raportoitavat tiedot tarvitaan kompensaatiohankkeiden onnistumisen ja velvoitteiden täyttymisen arvioimiseksi.

¹ Esim. IUCN 2016: IUCN Policy on Biodiversity Offsets. https://www.iucn.org/sites/default/files/2022-06/iucn_biodiversity_offsets_policy_jan_29_2016_0.pdf

- **Avoin kompensatiorekisteri.** Kompensaatiohankkeiden läpinäkyväisyys mahdollistaa järjestelmän väärinkäytön, mikä lisää epäilyjä koko ekologista kompensatiota kohtaan ja aikaansaa viherpesusyytöksiä. Lakiehdotuksen 108§ mukainen kompensatiorekisteri on siis erittäin perusteltu. Osaltaan kompensatiorekisteri mahdollistaa kompensatiohankkeiden toteutumisen ja laadun arvioimisen ja tukee näin valvontaviranomaisten toimintaa sekä kompensatiojärjestelmän kehittämistä tulevaisuudessa².

LSL-ehdotuksen suurimpana puutteena Luomus näkee sen, että luonnonsuojelulain mukainen ekologinen kompensatio keskittyy vahvasti uhanalaisiin lajeihin ja luontotyypeihin. Lainsäädännössä olisi tarpeen linjata selkeästi myös ei-uhanalaista luontoa koskevasta kompensatiosta. Ekologisten kompensatioiden velvoittavuuden puute voi viedä vipuvoimaa kompensatiomarkkinoiden syntymiseltä, kun varmaa kysyntää kompensatioille ei välttämättä synny.

Luomus kokee, että nykyinen tietotaito ja osaaminen mahdollistavat ekologisten kompensatioiden käyttöönoton jo nyt. Suomessa on tehty jo pitkään kansainvälisesti korkeatasoista tutkimusta ekologisista kompensatioista. Käsitteellisellä tasolla onnistuneen kompensatioiden edellytykset tunnetaan jo hyvin. Maailmalla on lisäksi tehty ekologista kompensatiota nykymuodossaan jo 1980-luvulta lähtien, ja muista maista kertynyt kokemuspohja kompensatiojärjestelmien onnistumisista ja epäonnistumisista on huomioitu hyvin LSL-ehdotuksessa (ks. yllä).

Lisäksi Suomessa on käynnissä eri tutkimushankkeita, joissa ekologisten kompensatioiden yksityiskohtia selvitetään suomalaisessa kontekstissa. Esimerkiksi laajassa BOOST-tutkimushankkeessa on kehitetty automaattinen Excel-pohjainen laskuri luontohaitan ja tarvittavien kompensatioiden määrittämiseksi. Laskuria on testattu ja kehitetty eri kuntien pilottihankkeissa. Nyt käynnissä on eri luontotyypeillä tapahtuvien hyvitystoimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi ja kvantifiointi em. laskurin kanssa yhteensopivalla tavalla. Tavoitteena on helppokäyttöinen laskentatyökalu, joka tukee niin hankkeiden, ympäristökonsulttien kuin ELY-keskustenkin työtä mahdollisimman paljon. Lisäksi vastikään päättyvässä No Net Loss City -tutkimushankkeessa on tunnistettu, että ekologistet kompensatiot ovat hyvin sovitettavissa osaksi kuntien kaavoitusta.

Lopuksi Luomus muistuttaa, että ekologisista kompensatioista ei saa laskea osaksi muita kansallisia tai kansainvälisiä suojelu- ja ennallistamissitoumuksia. Tämä tulee lainsäädännön keinoin varmistaa.

Muut asiat

10 § Luomuksen rooli luonnonsuojelun asiantuntijaviranomaisena

Luonnonsuojelun asiantuntijaviranomaisen tehtävät sopivat hyvin Luomuksen profiiliin. Tehtävien muuttuessa lakisääteisiksi ne tulee määritellä tarkemmin ja varmistaa tehtävien pitkäjänteinen resursointi, joka ei voi jäädä yliopiston rahoitettavaksi. Tällä hetkellä useita valtakunnallisesti tärkeitä viranomaistehtäviä on vaarassa, koska Opetus- ja kulttuuriministeriö on vähentänyt tuntuvasti Luomukselle vuosittain myönnettävää rahoitusta. Kaikki tiedonhallinta (tallennus, kuratointi, laadunhallinta, jakaminen) tapahtuu Suomen Lajitietokeskuksen kautta ja tiedot ovat

² Kujala ym. 2022: Credible biodiversity offsetting needs public national registers to confirm no net loss. One Earth 5: 650–662.

viranomaisten käytettävissä. Luonnonsuojelun asiantuntijatehtäviä Luomuksessa ovat tällä hetkellä mm.

- Suomen lajiston taksonominen asiantuntijuus (mukaan lukien vieraslajit) ja kansalliset luonnontieteelliset kokoelmat. Vuotuinen Suomen lajiluettelon tuottaminen.
- Putkilokasvien levinneisyyden seuranta ja tarkan paikkatiedon tuottaminen ja jatkuva täydentäminen
- Eläinten (erityisesti linnut, liito-orava, lepakot, matelijat ja sammakkoeläimet) levinneisyyden seuranta ja tarkan paikkatiedon tuottaminen, täydentäminen ja seuranta
- CITES-sopimuksen tieteellisen viranomaisen tehtävät
- Eri elinympäristöjen linnuston tilaan liittyvien indikaattorien säännöllinen laatiminen (Luonnontila.fi)
- Lintu- ja luontodirektiivin raportointiin osallistuminen
- Eliötyöryhmätyöskentely, vastaavat mm. lajien uhanalaisuuden arvioinnista. Edelliseen lajien uhanalaisuusarviointiin osallistui noin 20 Luomuksen asiantuntijaa.
- Ex situ -suojelu: suomalaisten uhanalaisten kasvilajien geenipankki, sisältäen elävät kokoelmat ja siemenpankin
- Viranomaisyhteistyö uhanalaisten kasvipopulaatioiden vahvistamisessa, mm. kasvien lisääminen kasvupaikan ulkopuolella populaatiota vahvistavia istutuksia varten.
- Muu luonnonsuojelun työryhmätyöskentely: tällä hetkellä mm. kansallinen biodiversiteettistrategia ja sen alatyöryhmät, Suomen luontopaneeli ja kansallinen IPBES-työryhmä, LIFE luonto- ja biodiversiteettityöryhmä; HELMI-ohjelman ohjausryhmä, kansallinen pölyttjästrategia, ympäristön tilan seurannan strategiatyöryhmä
- Asiantuntijalausunnot: esimerkiksi lajistoon vaikuttavan maankäytön suunnitteluun liittyvät asiantuntijalausunnot
- Tulevaisuudessa Luomuksella voi myös olla kompensatioihin liittyviä koulutustehtäviä (esim. akkreditoitujen luontokartoittajien koulutus). Lisäksi Lajitietokeskuksen aineistoja tultaneen tarvitsemaan ekologisen kompensaation suunnittelussa ja päätöksenteossa.

7 luku Luontotyyppien suojelu

Luomus näkee luvun tasapainoisena, ja siinä on Luomuksen mukaan paljon kannatettavia lisäyksiä. Luontotyyppien suojelu ja uhanalaistumisen estäminen on lajisuojelun ohella tärkeää, sillä luontotyyppit toimivat lajien elinympäristöinä. Erityisesti 65§ luontotyyppien huomioimisesta on tarpeen luontotyyppien turvaamiseksi.

8 luku Lajien suojelu

Kokonaisuutena luvussa on paljon kannatettavia lisäyksiä ja yhdessä luontotyyppien luvun kanssa muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Samanlainen hierarkia lajien ja luontotyyppien välillä parantaa lain selkeyttä ja käytettävyyttä.

75§ Isojen petolintujen pesäpuiden suojelu

Pykälässä on ongelmana pesintöjen ensimmäinen vuosi. Pesäpuu tulisi olla suojeltu myös ensimmäisenä vuonna, kun pesä rakennetaan.

78§ Uhanalaisten lajien huomioon ottaminen

Luomus kannattaa pykälän muotoilua, joka huomioi paremmin uhanalaisten lajien viranomaisten lupakäsittelyssä ja suunnitelmissa. Tämä on tärkeä lisäys lakiin ja alleviivaa lajitiedon helppoa saatavuutta ja käytettävyyttä.

91§ Poikkeukset eliölajien hallussapidon, vaihdannan, maahantuonnin ja maastaviennin kiellosta

Jotta lakiesitys olisi linjassa lain yleisen tavoitteen (Luku 1, ”kansalaisten luonnontuntemuksen ja ympäristötietoisuuden lisääminen”) kanssa, tulee luonnontieteellisillä museoilla olla mahdollisuus vaihtaa ja lainata tiukkaa suojelua edellyttävien lajien yksilöitä myös muihin ympäristökasvatuksellisesti merkittäviin tarkoituksiin kuin luonnontieteellisten museoiden ja korkeakoulujen vaihtotoimintaan. Tällaisia tarkoituksia ovat:

- lainaus- ja lahjoitustoiminta muille luonnontieteellisille museoille sekä biologisille tiedekeskuksille (metsästysmuseum, metsämuseum, luontokeskukset) näyttelyiden rakentamista ja ylläpitoa varten
- lainaustoiminta muille tieteellisille museoille kuin luonnontieteellisille museoille (historialliset museot, esim. Kansallismuseum)
- lainaustoiminta taidemuseoille ympäristökasvatusprojekteihin (mm. lapsille suunnattu Itämerinäyttely Annantalolla) tai yleissivistäviin tai ympäristöteemaisiin taidenäyttelyihin (mm. veljekset von Wrightin näyttely Ateneumissa, johon lainattiin Wrightin veljesten lintunäytteitä Luomuksen kokoelmista)

Ei ole myöskään mahdollinen käytäntö, että toiminta tehtäisiin luvanvaraiseksi siten, että jokaisesta ei-tieteellisestä lainasta pitäisi hakea lupa. Lupaprosessit ruuhkautuvat, eikä niitä käytännössä myönnetä ympäristökasvatuksellisiin tarkoituksiin, joissa ei ole tiukkaa tutkimus- ja (yliopistotason) opetustarkoitusta.

13 luku Luonnonsuojelun tiedonhallinta ja päätöksistä tiedottaminen

Kokonaisuutena tämä on hyvin tärkeä uudistus lakiin. Toimivat tietojärjestelmät luontotiedon käsittelyssä ja jakamisessa on modernin tietoyhteiskunnan mukainen keino edistää luonnonsuojelua. Helposti saatavissa oleva avoin tieto tekee myös luonnonsuojelutoiminnasta yleisesti avoimempaa ja yleisesti hyväksyttävämpää.

116 § Luonnonsuojelun tietojärjestelmä

Luomus kannattaa, että luontotiedon tärkeimmät hallinnoijat ja ylläpitäjät mainitaan erikseen laissa, jotta työnjako on selkeä. Luomuksen luonnonsuojelun asiantuntijaviranomaisen tehtävät on kuvattu lain 11§:ssä. Luomuksen ylläpitämän Suomen Lajitietokeskuksen rooli tullessa lakisääteisesti (116§ ja 117§) osaksi Luonnonsuojelun tietojärjestelmää tulee määritellä tarkemmin ja varmistaa tehtävien pitkäjänteinen resursointi. Kaikki Luomuksen tiedonhallinta (tallennus, kuratointi, laadunhallinta, jakaminen) tapahtuu Suomen Lajitietokeskuksen kautta ja tiedot ovat viranomaisten käytettävissä. Suomen Lajitietokeskuksen palveluiden keskeiset osat tukevat luonnonsuojelun päätöksentekoa ja sitä tukevaa tutkimusta:

- Viranomaisportaali (viranomaiset.laji.fi) on kaikkien lajitietoa viranomaistyössään tarvitsevien henkilöiden käytössä.

- Muiden luonnonsuojeluviranomaisten tuottama ja hallinnoima lajitieto (mm. Metsähallituksen LajiGIS) yhdistäminen Lajitietokeskuksen palveluissa yhdeksi valtakunnalliseksi kattavaksi tietolähteeksi.
- Lajitietokeskuksen Kotka-kokoelmahallintajärjestelmää käyttävät kaikki merkittävät suomalaiset luonnontieteellisten kokoelmien haltijat, ja tämä tieto tulee viipeettä osaksi Viranomaisportaalin kautta jaettavaa tietovarantoa.
- Laji.fi Vihko-havaintopalvelujärjestelmä palvelee mm. Luomuksen viranomaistehtäviin kuuluvien pitkäaikaisseurantojen tiedonkeruualustana ja on käytettävissä myös muiden luonnonsuojelun asiantuntijaviranomaisten vastaaviin tehtäviin.
- Laji.fi Aineistopankki ja muut rajapintapalvelut palvelevat mm. kuntien ja muiden viranomaistoimijoiden tarpeita tallentaa lajitietoa pysyvästi, avoimesti ja jaettavaksi suoraan myös muiden viranomaistoimijoiden ja tutkimuksen käyttöön.
- Lajitietokeskus ylläpitää Suomen kansallista lajiluetteloa (taksonomiaa) Lajitietokeskuksen Taxon Editor -palvelussa. Yhtenäinen valtakunnallinen taksonomia on keskeistä luonnonsuojelun viranomaistoiminnassa.

Luomuksen puolesta

Aino Juslén
Johtaja
0294128600, aino.juslen@helsinki.fi

Joel Jalkanen
Tutkijatohtori
0407042208, joel.jalkanen@helsinki.fi